अमरः ४वाक्यस्मरणे ५उत्प्रेक्षाद्योतने च मेदि० "कृष्णेऽपि नूनं भरतं प्रपन्ने" "न मेऽस्ति नूनं वनवासमात्रात्" कुमा० "नूनं यद्वा ध्रुवं प्रायोऽनुमित्येवमादयः" सा०द० उत्प्रेक्षाद्योतकौ ।

नूपुर न० नू–क्विप् तुवि पुरति पुर–अलमनने क । (नेपुर) पादाङ्गदे अमरः "अप्सरोनूपुररवैः प्रबुद्धहरबर्हिणाः" भा०व० १४६ अ० ।

नृ नये भ्वा० प० अक० अनिट् । नरति अनार्षीत् ननार अयोपदेशत्वात् न अत्वं प्रनरति "योपदेशात्ननर्दनाटिनाग्राम्नन्दुकक् नटतः" । "नर्द शब्दे नट अवस्रन्दने चुरादिः नाटीति दीर्घनिर्देशात् घट अतावित्ति घटादिर्वेह नटन्ते नाथ् नाट्ट नाट्यादौ तु नदि बहुशो नक नाशने नृ नये नटो नाट्यविशेषे एतद्विद्या योपदेशाः" इति मनोरमा । नृ नये दिव् दृत्यर्थे

नृ इ०नी–ऋन् डित्व । १मनुष्ये २पुरुषे च अमरः । भा नरौ नरः नृन् नृः नरां नरयाम् । "नरामेकोनसप्तत्यधिकशतसर्वं एव पुष्पदन्तस्तोत्रम् । "अन्ये कृतयुगे नरां युगस्वाभानुरूपतः" मनुः । ३नेतरि त्रि० ४शङ्खौ पु० । मनुष्यजातौ स्त्रियां ङीष् दत्तो नारी "नारीणामनुकूलाचरणे चेष्टानाम्" सा०द० । [टिकाधान स्त्री ।

नृकपाल न० ६त० । नरस्य कपाले शीर्षास्थि नरकरोटि

नृकेशरिन् पु०ना चासौ केशरी च । नरसिंहे विष्णोरवतारभेदे नरसिंहशब्दे दृश्यम् ।

नृग पु० शोशीनरे १रूपभेदे २ततपत्नां स्त्री० । इन्द्रशब्दे १४७२ पृ० मूलं दृश्यम् । "राजर्षेस्तस्य च धरिष्यस्य भरतर्षभ ! । रम्यतीर्था बहुजला पयोष्णी द्विजसेविता" भा०व० ८८अ० । स च अज्ञानात् स्वकीयधेनुदत्ता ब्राह्मणधेनुं विप्राय दत्त्वा कृकलासतां प्राप्त इन्द्रेण कथा भा० अनु० ७०अ० दृश्या ।

नृगधूम ६० तीर्थभेदे शब्दार्थ० ।

नृचक्षस् पु० नृन् चष्टे पश्यति भक्षयतीव चक्ष–असुन् न ह्रस्वादेशः । १राक्षसे हेमच० । २मनुष्यदर्शके च "ग्रसेनो अनक्षा अन्धेहा चक्षुषावपश्यामि" ताण्ड्य०ब्रा० ३रेवे च "नृचक्षसां भागोऽसि" यजु० १४।२४ "नृन् शुभाशुभकर्तॄन् चक्षते आनन्ति ये ते नृचक्षसो देवाः" वेददी०

नृचक्षुस् पु० क्षीरवे तनीयपुत्रे भाविनि रूपभेदे "तनीयसस्य भविता नृचक्षुर्वदतुष्टो नलः" भाग० ९।२२। ३दृष्टौ० ।

नृजङ्घ न० ६त० । १मनुष्यनेत्रजले अनिःसृतं जलम् शा०त० । २मानवमूत्रे हेमच० ।

नृत नर्त्तने दिवा० प० अक० सेट् । नृत्यति अनर्तीत् ननर्त्त नर्तिष्यति नर्तृष्यति । नृत्तम् नृत्यम् । निनृत्सति नरीनृत्यते । नरीनर्त्ति नर्त्ति नरीनरीति नर्नरीति । अयोपदेशत्वात् सति विभिक्ते न णत्वम् । प्रनृत्यति नर्त्तकः नर्त्तकी । "नृत्यति युवतिजनेन समं सखि ! विरहिजनस्य दुरन्ते" गीतगो० "नृत्यन्ति योषितः शरीरभङ्गाः" चौरप० । [त्वम् । नर्त्तने यङ्लुच० ।

नृति स्त्री नृत–भावविशेषे क्तिन् स्त्रियां अभिधानात् स्त्री०

नृतु पु० नृत–कु । नर्त्तके "तेऽपरीतं नृतो भवः" ऋ०८।२४।८ "नृतु नमिनन् वध्रिवानाम्" ऋ०६।६२।५ "नृतु नर्त्तकावश्विनौ" भा० "वज्रेण दासुषे नृतो !" ऋ०१।१२०।७

नृतू त्रि०नृत–कू । १नर्त्तके । नृतू तूर्यति क्षिपति तूर्य–क्विप् । २नरक्षिपके च "नृतूरिवापोर्णुते" ऋ०१।९२।४

नृत्त(त्य) न० नृत–क्त यत् वा । तालमानयुक्ते सविलासाङ्गविक्षेपरूपे नर्त्तने "ताण्डवं नटनं नृत्यं लास्यं नृत्तञ्च नर्त्तने" अमरे ऐन्द्रे देऽपि पर्यायता । तल्लक्षणादि यथा "देवस्त्रीप्रतीतो यस्तालमानरसाश्रयः । सविलासो ऽङ्गविक्षेपो नृत्यमित्युच्यते बुधैः । ताण्डवञ्च तथा लास्यं द्विविधं नृत्यमुच्यते । अङ्गविक्षेपवाहुल्यं तत्राभिनयमुच्यते । यत्र सा मेरविस्तस्याः संज्ञा देवीति लोकतः । छेदनं भेदनं यत्र बहुरूपा छलावली । ताण्डवं बहुरूपन्नहारचारणसङ्कुलम् । कुरितं यौवतस्त्रैणं लास्यं द्विविधमुच्यते । यत्राभिनयाद्यैर्भावैरवैराक्षेपपुष्पनैः । नाविष्कारावकौ रङ्गे नृत्यतस्तत्कुरितं हि तत् । मधुरं बहुशोऽभिनयैर्यत्र नृत्यते । वशीकरणविद्याभं तल्लास्यं यौवतं मतम् । गेयादुत्तिष्ठते वाद्यं वाद्यादुत्तिष्ठते लयः । लयतालसमारब्धं ततो नृत्यं प्रवर्त्तते" सङ्गीतदा० । अपरूपस्य नृत्यं व्यर्थं यथा "नृत्येनाङ्गमरुमेव विहितोऽस्य रूपतः । चार्मपिष्टानवत्तूर्यं नृत्यमन्यद्विडम्बना" इति सार्ध०पु० "रङ्गस्य दर्शयित्वा नर्त्तकी निवर्त्तते यथा नृत्यात्" सा०का० । "गोपाङ्गना नृत्यमनन्दयत्तम्" भट्टिः ।

नृत्यप्रिय त्रि० नृत्यं प्रियमस्य । १नर्त्तनप्रिये २ताण्डवप्रिये शिवे पु० ३कुमारानुचरमातृभेदे स्त्री "नृत्यप्रिया च राजेन्द्र ! यतोलूखलमेखला" भा०व० ३७अ० ।

नृत्यशाला स्त्री ६त० । (नाचघर) नाट्यगृहे